

KATALUNIAKO HIZKUNTZ NORMALIZAZIO-LEGEA

Balorazioa eta perspektibak

ISIDOR MARI

Kataluniako hizkuntz normalizazioko 7/1983 Legea aipatzerakoan, kontuan izan behar dugu lege sinbolikoa eta aldi berean, lege eztabaidatua dugula. Sinbolikoa, Kataluniako askatasun kolektibo eta nazionalen berreskurapenaren ezaugarri izan zelako, eta legebiltzarreko indar politiko guztien adostasunaz, aurkako boturik gabe, onartua izan zelako. Baina baita eztabaidatua ere, onetsitako une beretik erabateko adostasuna lortzeko borondateak ekarri zituen mugen ondorioz. Horra zergatik laudorio sutsuenak eta kritikarik gogorrenak jaso dituen.

Aldarrikatu zenetik hamaika urte iragan direnean, nahikoa perspektibaz gaude seguraski bere aplikazioari buruz fun-

tsezko balorazio bat egiteko. Lerro hauen bidez Lege honi buruz egin dudan balorazio pertsonala ezagutarazi nahi dut, denbora honetan indarreango legearen esparruan hiritar bezala bizi izan ditudan esperientzietan oinarrituz, eta are, Kataluniako Generalitatearen zerbitzura soziolinguista eta hizkuntz normalizazioko tekniko bezala iharduterakoan, honen lanketa eta aplikazioa hurbiletik jarraitzeko aukera izan dudalako.

Ez dut, ordea, nire ikuspegia besterena baino baliagarriago izateko gurarik. Badira bai, nirea baino askoz iritzi zehatzagoa eman lezaketen juristak, esparru konstituzional eta estatutarioak eskaintzen zituen aukeraz kataluniar legeriak egin duen probetxamenduari buruz, edo arautzen dituen gai desberdinak lege honek zer-nolako zorrotasunarekin eratzten dituen, edota xede izan den arauzko garapenari buruz.

Honek bezalako hedapen sozial handia duen lege baten inguruan, egin daiteke eta egin behar litzateke hainbat balorazio osagarri, beren artean bereizi gabe. Nirea horietariko bat da eta ez da planteatzen inolaz ere exhaustibo ezta buruaski gisa ere. Nire asmoa zera da, azalpen hau ondorengoa ulertzeko baliagarria izatea:

- a) zein den edo izan daitekeen lege baten eragimena, hizkuntz egoera eraldatzeko bide bezala.
- b) hizkuntz normalizaziorako 1983.ean aurrikusitako prozesuaren zein atal geratzen den oraino zintzilik eta
- c) zein ekintza politiko eta legislatibok erraz lezakeen.

ALDAKETA SOZIOLOGIKOAREN ETA LEGERIAREN ARTEKO HARREMANAK

Zer da lehenengo, legea ala aldaketa soziolinguistikoa? Ba al du lege batek berez aldaketa soziolinguistikoa eragiteko ahalmenik? Ba al du lege batek gizartearen joera orokorrei aurre egiteko ahalmenik?

Galdera hauen aurrean, jakina bezain argia den erantzun batetik abiatu behar: gizartearen eboluzioa (linguistikoa)

eskuharmen legislatiboaren aurreko errealitatea da. Edozein lege —linguistikoa edo ez—, gizarte-bizitza antolatzeko bitartekoa den heinean, aginte politiko baten borondatearen adierazpen legez sortzen da eta sistema demokratiko batean hauteskunde-gehiengoaren ondorio da?. Hizkuntz lege batek egoera soziolinguistikoa eraldatzeko gizarte-borondatea bidera lezake, legebiltzarkideen gehiengo hizkuntz politikarako dituen helburuekin bat etorritik, baina nekez sortuko du berak bakarrik inolako aldaketa-prozesurik alde aurretik ez egon ezean: irispidea inskribatzen deneko joera sozialen menpe dago, aldeko duen legebiltzarkideen gehiengoaren zabaltasunaren eta aldarrikatzen duen legebiltzarreko aginte politikoaren mailaren eta aplikatzen duen gobernuaren arabera dago.

Aipatzen dugun hizkuntz legea baloratzeko, alderdi guztiak kontuan eduki behar dira, eta egia bada ere Legeak gizarte-borondate orokor bati erantzuten ziola eta legebiltzarkideen aldetik inolako oposiziorik gabe onartu zela, ezin ditugu enoratu autonomi aginte legislatiboaren eta exekutiboaren mugak, ezta hizkuntza katalanaren marjinazio ofizial eta publiko sekularren ondorioen zabala ahanzi ere.

NORMALIZAZIOA ORDEZKATZEAREN AURREAN

Hitzaurreak berak adierazten duen bezala, 7/1983 Legeari *hizkuntz normalizazioa* deritzo, gaztelaniak katalana ordezkatzeko prozesu luzea gainditzea edo aldatzea proposatzen delako, zeinaren eraginak —konpenezinak izan ez arren— zabalak, sakonak eta iraunkorrak izan ziren, zalantzarik gabe; izan ere merkatuko eta nazioarteko homogenotasunaren faktoreak erantsi baitzitzaizkion katalanaren kontrako Estatuaren politika uniformistari.

Honela, hizkuntz ezagupenez banaketa soziala (biztanlegoaren erdiak baino zertxobait gehiagok hitz egiten zuen katalana eta laurdena ez zen izango idazteko gai zena), erabilpen publiko hagitik mugatua (zenbait argitalpen eta agerraldi kultural eta sozialen baliabide bezala bakar-bakarrik), hizkuntz eskubideez gizarteak duen konfidantza murrizta eta hizkun-

tzaren erregistro edo aldaera estilistiko anitzen garapenik eza bera (hizkuntza ofiziala, komunikazio-estandarra, espezialitate-hizkerak, terminologia) eragozpen larria ziren hizkuntz politikarako Legea onetsi zen garaian.

Hauen aurrez aurre, oso zabaldua egon arren, oraino berria zen hizkuntz normalizazioaren errebindikapen soziala —frankismoaren azken urteetan erdietsi zuen nolabaiteko hedapen soziala—. Gizartearen katalanagarako laguntza asko eta azkar hazi zen, baina kontzientzi maila oso desberdinaz, sektoreen arabera. Hizkuntz normalizazioko joera honen indar nagusia, askatasun demokratikoak askatasun nazional eta kulturalekin batera eginko errebindikazioen amalgaman datza, Assemblea de Catalunya moduko izaera enblematikoa duen plataforma bateratu batean.

Trantsizio demokratikoak bestalde, Kataluniako aginte legislatiboaren erakundetze mugatu bati eman zion bide, subiranotasunik gabeko autonomiaren esparruan, eta hizkuntz eremu propioa autoarautzeko ahalmenik ere gabe. Rafael Ll. Ninyoles¹ bezalako soziolinguistak beren oharra egin arren, Konstituzioak eta Estatutuak marko juridiko desorekatua ezartzen dute eleaniztasunarentzat: gaztelaniaren ofizialtasun eskusiboa Estatuko erakunde nagusietan eta katalana/gaztelarearen ofizialtasun konpartitua Katalunian. Irtenbide berdinzaleagoa izango zen alderantzizkoa: hizkuntza guztien koofizialtasun berdinkidea amankomuneko esparruetan (Estatuaren organu orokorretan) eta hizkuntza bakoitzaren ofizialtasun eskusiboa —edo lehentasunezkoa behintzat— bere lurralde propioan.

Alderdi kataluniarren hein handi baten konfidantza momentu haietan —hura estatuko eleaniztasunaren eta bere lurraldeko Katalanaren lehentasunaren lehen urrats bat zela pausoz pausoko aitorpenerantz— laster azaldu zen igurikapen hauskorra: hizkuntz normalizazioko Legearen aurreproiektua prentsara iragazi eta gutxira, hasiko zen atzerakuntza 1981.eko otsailaren 23ko estatu-kolpeaz batera (ez argiro huts egina), aste gutxitara *Manifestu* maltzur bat argitaratuz, zeinak Kataluniako hizkuntza propioaren lehentasun publikoa ez onartzeaz gain, katalanaren eta gaztelaniaren

arteko berdintasuna exigitzen baitzuen Katalunian (Estatu osoko hizkuntzen berdintasunari inolako aipamenik egin gabe)².

Giroyonotan landu zuen Kataluniako Legebiltzarrak aipatu Legea, erabateko adostasuna lortu nahian —bidezko ukapenen bizkar— batzu-batzuk sortu nahi izan zuten kontrako tes-tuinguruaren aurrean. Legea bestalde, interpretazio juridiko nahiko hertsiaeren arabera landu zen: Kataluniako Legebiltzar-rak hizkuntzaren erabilera bere kompetentzia materialaren barnean gelditzen diren esparruetan soilik arau zezakeenare n ustea. 1986ko Auzitegi Konstituzionalaren epaiak aldiz, apli-kazio orokorreko hizkuntz erabilpenerako printzipio batzuk ezartzeko aukera onartzen du, baita, autonomi eskuduntzatik at dauden esparruetan ere.

Premisa hauetatik abiatuz, 7/1983 Legea honela laburbil genezakeen hipotesi estrategiko batean oinarritzen da: *hizkun-tza katalanaren erabilpen ofizialak (I Titulua) eta hezkuntza-mailako erabilpenak (II Titulua) irrati-telebista autonomiko baten sorkuntza (III Titulua) eta gainerako erabilpen publikoetako sus-tapen-neurriekin batera, katalanaren normalizazioa lor dezake, politika honi gizarteak eman diezaiokeen laguntzarekin konta-tuz.*

Ez dago zalantzarik hipotesi hau baikorra zela. Hizkuntz normalizazioko gizarte-gurarien gaineratik —kontuan hartze-koak izan arren— eta Legearen onarpenean lortu zen legebil-tzarkideen ahobatekotasuna, autonomi aginte legislatiboaren eta exekutiboaren mugak ere gogorak ziren —laguntza gutxi espero zitekeen Estatu baten aurrean— eta ordezkatzeko pro-zesu historikoa nekez izango zen itzulgarri.

LEGEAREN ERAGINKORTASUNA

Zein neurritan esan daiteke 7/1983 Legearen helburuak lortu direla? Ez bere osotasunean, noski, baina bai maila nabarmen batean. Ikus dezagun.

Erabilpen ofizialari dagokionez, Kataluniako administrazio publikoek gehienetan katalanez funtzionatzen dute edo hala egi-

teko bidean daude, estatuko agintetik hurbilen dauden esparruen salbuespen adierazgarriaz: segurtasun-indarren aurrean eta Justizi Administrazioan aurkitzen dituzte hiritarrek eragozpenik handienak katalan hizkuntzan artatuak izaterakoan. Estatuko erresistentzia honetaz gain, administrazioetako pertsonal-politikak langile berrien aldetik katalanaren ezagutza bermatzeko joera hartu du, behin Estatuak inpugnatutako 17/1985 Legearen 34 artikulua Auzitegi Konstituzionalak alde ebatsi ostean, zeinak Kataluniako hizkuntza ofizial propioa hitz egiten eta idazten jakiteko beharra ezartzen duen.

Halaber, hezkuntza-sisteman ere hizkuntz normalizazioa irakaskuntza osoa apurka-apurka dena katalanez egitera doa, bigarren mailako irakaskuntzak —profesionalak batipat— eta goimailakoak oraindik herrialdeko hizkuntza propioan ikasi ezin diren ikasketa anitz badituzten arren. Katalanaren eta katalanez irakastearen ondorioz da batez ere, hizkuntzaren ezagupen-indizeak denbora laburrean maila hobekak erdietsi izana: 1991.eko errolda arabera, biztanlegoaren %90 baino gehiagok katalana ulertzen zuen, %68ak bazekien mintzatzen eta %40ak idatz zezakeen.

Irrati-telebista publikoaren eskaintzak kalitate eta entzulego maila txit garrantzitsuak lortu ditu, eta antzerkiak eta katalanezko argitalpenak ere normalizazio-proportzioetara hurbiltzen dira, masen komunikabidearen beste esparruetan (irradi eta telebista pribatua, zinema, bideoa) edo informatika bezalako barruti erabakior batean dauden gabezia kezkarriak enoratu ezin baditugu ere.

Hizkuntzaren estandarizazioa bienbitartean modu adierazgarrian aurreratu da azken urteotan: Institut d'Estudis Catalans-en eredu arautzailea, zabalki hedatua izan da, sozialki eta lurraldez lurralde, eta oro har onartua: *heavies* (edo garbizaleak) eta *lights* (edo gaztelaniazaleak) deiturikoen arteko lis-karrek interesa eta garrantzia galdu dute. Hizkuntza espezialduak eta terminologiak lantze eta hedakuntza-prozesu sakona burutu dute, TERMCAT Terminologi Zentrua 1985.ean sortu zenez geroztik batipat. Diskurtso juridiko-administrati-boan, zientifiko-teknikoan edota masen komunikabideetan

katalana erabiltzeak, askoz arazo gutxiago dakartza gaur egun laurogeigarreneko lehen urteetan baino.

Alabaina, 1983.eko Legearen oinarritzko hipotesia oker azaldu da puntu erabakior batean, batez ere: katalanaren erabilerraren sustapen-neurriek ez dute lortzen iharduera sozioekonomikoetan honen presentzia nahiko arin hedatzea.

Agian, Legea aldarrikatzeko unean aurrakusten zailak ziren faktorek agerpenak izan du horretan eraginik, hala nola, merkatuaren nazioarteratze azkarrak Ekan sartzearen ondorioz eta, profesionalen joan-etorrien ugalketa eta ahaztu ezin den hizkuntz eragina duen inmigrazio handiak beste hizkuntzako produktuen (kulturalak batipat) zirkulazioa gehitu egin du eta geroz eta gehiago esparru eleanizdun berri bat mugatzen, non katalanak bere espazio propioa aurkitu beharko duen.

Ez zen, ordea, erraza 1983.ean, erakundeen informazio-tratamenduen sistema automatizatuek hizkuntz funtzionamenduan hartuko zuten garrantzia aurrakustea. Hizkuntzaren industriak gaur egun erronka bat dira gizarte-ekonomi eta kultur bizitzan, artekari bezala bere etorkizuna ziurtatu nahi duen edozein hizkuntzarentzat.

BEHAR BERRIAK, ERANTZUN BERRIAK

Esparru konstituzionalaren eta Estatuko hizkuntz politikaren murrizketen ondorioz hein batean eta gizarte-dinamika berrien agerpenen ondorioz beste batean, baina eta baita —lerdokeria litzateke ukatzea— 7/1983 Legeak bide lortutako eraldaketen eta aplikazio-urte hauetan ikusi ahal izan diren mugen ondorioz izan bada ere, aitortu behar da, halaz guztiz ere laurogeita hamargarreneko urte hauetan hizkuntz normalizazioaren prozesuan behar berri batzuren aurrean aurkitzen garela, eta erantzun berriak eskatzen dituztela, baita —ez soilik— legislatiboak ere. Horietariko bat iaz (1993) kontsumitzailearen estatutuaren Legea aldarrikatzea izan zen, zeinak bezero eta erabiltzaileek erakunde eta enpresekiko harremanetan dituzten hizkuntz eskubideei buruzko atal bat jasotzen duen.

Behar berri hauek bi ataletan laburbil daitezke: merkatuaren hizkuntz ordenamendu bat burutzea —ez kultur eta komunikazio-alderditan soilik, iharduera ekonomiko guztien hizkuntz alderdian baizik— eta katalanaren gero eta ezagutza handiagoa hizkuntzaren erabilpen sozial eraginkorra bilakatzen erraztea.

Prozesua ez da batere erraza izango: merkatua arautzeko gaitasuna ez da autonomiaren eskumena hain zuzen ere, Estatuarena eta Europar Elkartearena baizik. Beraz, ez da harritzekoa egungo egunean kataluniar politikan bi estrategia alternatibo planteatzen direla ikustea: Estatua aldatzea erreserbarik gabe izaera eleaniztun, kulturantzun eta nazioaniztuna izaera onar dezan edo Estatua aldatzea, subiranotasun propioa eskuratzen saiatuz.

Nolanahi ere, pertsonen hizkuntz joeren eraldakuntzak, dituzten katalanezko ezagupideak martxan jartzeko (ezkutuan batzuetan), erakundeen eta batipat enpresen hizkuntz funtzionamenduaren eraldaketa gradual baten prozesuarekin elkarlotzea behar-beharrezkoa dirudi. Katalana ezagutzen duten gazteek lana aurkitzerakoan, enpresek langilegoaren hautaketa egiterakoan okupazio bakoitzerako hizkuntz maila egokia baloratzen badute, ezarian-ezarian, bi alderdi konpon ditzakete aldi berean, hots, kontsumitzaileek katalanez artatuak izateko duten eskubidea eta eskolan ikasi ostean katalanez iharduteko bideragarritasuna.

Hau da oraindik orain katalanezko hizkuntz politikak katalanaren erabilpen sozialaren normalizaziorako sustapen berri baten bila egin duen birplanteamendua.

ARO BERRI BAT HIZKUNTZ POLITIKAN

Azken urteotan eta geroz eta garbiago, hizkuntz normalizazioan bigarren pauso baten inguruan gehiago sozial berri bat osatzeko beharra egituratzen joan da.

Hala, 1988-1992 legegintzaldia aldaketa kualitatibo honen p restakuntzan zentratu zen. Hizkuntz Politikako Zuzendaritza Nagusiak oinarritzko bi azterlan burutu zituen aro hau fun-

tsatzeko. Lehenengoak, Kataluniako Soziolinguistika Institutuak koordinatu eta, katalan hizkuntzaren egoera gizartearen sektore desberdinetan aztertu, aldaketa soziolinguistiko batean eskuhartzen duten faktore nagusienak identifikatzen saiatu eta beste testuinguruetakoko hizkuntz plangintzako esperientzia interesgarriak bildu zituen³. Bigarrena zenbait jakitunek burututako azterlan zehatz bat da, egungo lege-eremuaren gehieneko gaitasunen inguruan, hizkuntz legeria gaurkotzeko asmoz.

Honekin batera, hedapen organizatibo zabal bat burutu zen, fase berrian ihardun ahal izateko egitura tekniko gisa: Katalunia guztian eragina izango zuen lurralde-sare baten sorruntza, *Consorti per a la Normalització Lingüística*, non Generalitatearekin lankidetzan erakunde lokal guztiek iharduten duten; sailen arteko sarea finkatzea, Generalitateko sail desberdinetako ekintzak biltzen dituen *Xarxa Tècnica de Normalització Lingüística*, eta beste hizkuntz zerbitzu anitz gizartearen sektore desberdinetan eratzea (enpresa, sindikatu, unibertsitate, kirol, etab.etan).

Hizkuntz politika berriaren helburu handien inguruko adostasun berriaren prestakuntzan, inplikazio eta partehartze sozialeko erakunde bezala, 1991.aren hasieran *Consell Social de la Llengua Catalana* sortu zen. Generalitateko Lehendakaria beraburu dela, kataluniar gizartearen esparru guztietako ordezkariak biltzen ditu, baita *Pla general de normalització lingüística* baten prestaketan parte hartu ere, katalanaren erabateko berreskurapena lortzeko prozesuan, gizarte osoak bere egiten dituen helburuak finkatzen dituen proiektu estrategiko bat legeaz ulertzen delarik. Horretan sartzen dira gainera, hainbat legegintzaldiren buruan, Kataluniako erakunde publiko nahiz pribatu guztien hizkuntz normalizazioko programak. Kataluniako gobernuak berehala onetsiko du hau eta, jakina, 1983.eko Legearen gaurkotze-proiektuari ekiteaz bat gauzatuko da.

LEGE BERRIAREN ZENBAIT ZANTZU AURRIKUSGARRI

Bistan denez, *Parlament de Catalunya* izango da azken batean hizkuntz normalizazioko lege berriaren berezitasun egokiei buruz erabakiko duena. Alabaina, badirudi ondoren aipatuko ditugun bezalako alderdiak ere kontuan izango direla, hots, aurreko legegintzaldiaren balantze eta aplikazioan agertutakoak:

- *Hizkuntz propioa*ren estatutu-kontzeptuaren inplikazio praktikoak argitzen saiatu beharko da, bere lurralde propioan katalanaren funtzio sozialen osotasuna bermatzeko ahalmen eraginkor bat izateko zentzuan.
- Esparru orokor bat ezartzea komeniko da hizkuntza ofizialen erabilpenerako, egun hiritarrekin izan beharreko harremanetan katalana nahiko gutxi erabiltzen duten estatuaren menpeko sektoreei ere aplikatzeko modukoa izango dena.
- Hezkuntza-sisteman katalanaren erabilera hedatzeak irakaskuntza ertain eta goimailakoetan laguntza eskaini beharko du, irakaslearen politika berri baten bidez seguraski.
- Behar-beharrezkoa izango da telebista eta zinematografia katalanez nahikoa eskaintzea.
- Iharduera sozioekonomikoetan katalanaren erabilera hedatzeak tratamendu berezi bat eskatuko du, garapenaren eta Kontsumitzailearen Estatutuaren aplikazioaren osagarri.

Iraungo al du lege berri honek, europar eleaniztasunaren arautze orekatu baten aldeko nazioarteko testuinguruan, merkatuaren baterakuntzak hizkuntz elkarte guztien garapen normala arriskutan ez jartzeko moduan, beti ere. Beharrian-mota hauekiko bizi den sentiberatasun gero eta handiagoak horretan nolabait fidatzera garamatza.

Halaber, espero dezagun baita, katalan hizkuntzarentzat etorkizun normal baten bermean, erabat konprometitutako

Estatu bat laster batean izatea —egungo Estatu espainiarrak gaztelera ez den beste hizkuntzetan interes handirik agertzen ez duen arren—.

Horrez gain, hizkuntz politika bateratu bat burutu ahal izateko katalan hizkuntza duten lurraldeetako erakundeen artean egiazko eta ongi elkartutako lankidetzak lortzen badugu eta legeria berria legebiltzarrean gehiengo zabalez onesten bada, litekeena da harrar urteren buruan bere eraginak 7/1983 Legearenak baino hobek izatea. Hau, nolahi ere, lege on bat izango zatekeen.

Euskaratzailea:
MARIAJE IHARTZA

1. «Cuatro idiomas para un Estado», *Cambio* 16, Madril, 1977.
2. Azken hilabeteetako gertakizunetikiko parekotasuna, hizkuntz normalkuntzako legea eguneratzeko aurre-proiektua iragazi zela eta, ez da guztiz kasualitate huts bezala ulertu behar. Zenbait protagonisten baterakidetasunak horixe baiesten du.
3. Lanak 1991.ean argitaratu ziren *Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana* izenburupean.

